

ЗАБУДСЬКА
Лідія Федорівна,
завідувач відділу наукової
організації та збереження фондів
ДНСГБ УААН
(м. Київ)

АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ ТА ЇХ ВИНИКНЕННЯ

В основу статті покладено розкриття історії виникнення авторефератів на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук.

В основу статті положено раскрытие истории возникновения авторефератов на соискание ученой степени доктора и кандидата наук.

The discoveries of the origin history of the dissertations author's abstracts prepared by candidates.

Постановка проблеми. Прагнучи більш широко репрезентувати ресурси бібліотеки ДНСГБ УААН розпочала видання циклу науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Аграрна наука в Україні: автореферати дисертацій із фондів ДНСГБ УААН 1950-1997рр.» Тому ми зацікавилися історією виникнення авторефератів та дослідили етапи підготування наукових кадрів через аспірантуру.

Формування цілей статті. На основі відбору авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата наук, захищених в Україні за період 1950-1997 роки включно може бути:

Відпрацьована методологія рейтингової оцінки сукупності кандидатських і докторських дисертацій їх розподіли по шифрах спеціальностей і місцям захисту;

Систематизована існуюча і доступна для українських учених-аграріїв науково-бібліографічна база даних, на основі якої можливо проведення інформаційно-науково-метричних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Написання автореферату – заключний етап виконання дисертаційної роботи перед поданням її до захисту. Призначення автореферату – широке ознайомлення наукових працівників з методикою дослідження, фактичними результатами й основними висновками дисертації [9].

1931 рік у Радянській державі був вирішальним поворотом всієї мережі науково-дослідних установ по обслуговуванню соціалістичного будівництва і тісного зв'язку його з промисловістю. У першій половині 30-х років число наукових установ зросло до 840 дослідницьких інститутів і 188 їхніх філій. Зросли асигнування на утворення і зростання наукового потенціалу, які виділялися з державного бюджету країни [2].

З 1929 р. країна почала централізовано готувати наукові кадри через аспірантуру, а у 1930 р. були створені місцеві органи керівництва підготовкою науковців (комісії), до складу яких входили представники вузів і дослідницьких організацій, працівники відділів народної освіти, партійних, радянських і профспілкових органів [4].

Важливий етап у укомплектуванні установ науки висококваліфікованими кадрами починається після постанови ЦК СРСР від 19 вересня 1932 р. «Об ученых программах и режиме в высшей школе и техникумах», у якому вперше закон установлює єдиний для всієї країни порядок підготовки науковців через аспірантуру. З 1932 р. у СРСР встановлені два вчені ступеня (кандидата і доктора) по багатьом галузям знань [3].

У системі академій наук союзних республік видне місце належало Академії Наук Української РСР. Головний науковий центр України почав свою діяльність у лютому 1919 року. У АН УРСР входило 3 секції, що поєднували 12 відділень; разом з міністерствами і вузами були створені Донецький, Західний (м. Львів), Південний (м. Одеса), Північно-Західний (м. Київ), Південно-Східний (м. Харків) і Придніпровський (м. Дніпропетровськ) наукові центри [5].

У СРСР склалася система галузевих науково-дослідних, конструкторських і технологічних організацій (інститутів, центрів, бюро, лабораторій), покликаних ефективно вирішувати завдання, що виникали перед галузевою наукою. В окремих галузях господарства, зокрема в агропромисловому комплексі, у систему галузевих наукових установ входили науково-дослідні інститути, підпорядковані галузевим академіям: Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна, Всеукраїнській академії сільськогосподарських наук (1931-1935), Українській академії сільськогосподарських наук (1956-1962), Південному відділенню Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна (1970-1990), Українській академії аграрних наук (1990). Спеціальними наказами (1931 р.) по Народному Комісаріату земельних справ затверджувалися рішення організаційних засідань Президій вищеназваних Академій щодо керівного складу та завдань діяльності і питання підготовки наукових кадрів та аспірантури [6].

У системі державної організації науки важливе місце належало Вищій атестаційній комісії при Раді Міністрів СРСР – загальносоюзному державному органу, що здійснював керівництво атестацією наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, забезпечував єдність вимог до здобувачів учених ступенів і учених звань, контроль за якістю дисертаційних робіт, їх науковою і практичною цінністю, тим самим брав участь у формуванні наукового потенціалу країни з урахуванням перспектив розвитку науки і галузей народного господарства. На Україні Вища атестаційна комісія почала функціонувати з 1992 року [8].

Основні вимоги по організації і роботі аспірантури, а також підготовці аспірантів були передбачені наказом Мінвуза СРСР і ВАК СРСР (1987 р.). У ньому розглядався порядок відкриття аспірантури; порядок набору в аспірантуру і терміни навчання; наукове керівництво аспірантами; організація навчання аспірантів; пільги аспірантам-заочникам; матеріальні і житло-побутові умови аспірантів; цільова аспірантура [5].

По докторським і кандидатським дисертаціях, у тому числі й у випадку представлення до захисту опублікованих монографій, друкувалися **автореферати** на правах рукопису.

Автореферат, короткий виклад наукової праці, підготовлений автором і надрукований для попереднього ознайомлення з добутом [1].

Система публічного захисту стала складатися в середньовіччя в університетах країн, що говорять німецькою мовою. У 16-17 століттях ця система поширилася в інші країни. У Росії захист друкованих дисертацій був введений після заснування Московського університету (1755) [1].

Прототип автореферату – «тези», супроводжували докторські дисертації латинською мовою починаючи із середньовіччя. Тези – це щось середнє між висновками й авторефератом. Від висновків тези відрізнялися тим, що охоплювали зміст усієї роботи від початку до кінця. Тези – це розгорнуті висновки з вступною частиною, обґрунтованим змістом і кінцівкою. У тезах давалася коротка, в одній – двох фразах, характеристика історії питання, кількість і якість власних спостережень. У тезах кожен висновок давався трохи докладніше, з основною аргументацією. Наприкінці тез були пропозиції, що впливали із суті роботи, вказівки на бажаний напрямок подальших досліджень у межах розробленої проблематики. Тези оформлялися без нумерації, але кожна теза писалася з нового рядка. Обсяг тез був 2-3 сторінки на машинці [10].

Починаючи з 30-х років по дисертаціях, що представлялися в спеціалізовану раду і по його рішенням подавалася наукова **доповідь – реферат** робіт, представлених на здобуття ученого ступеня доктора наук. Наукова доповідь розсилалася як автореферат. Наприкінці доповіді давався список опублікованих праць автора по темі дисертації [11].

У 40-ві роки з'являється термін «**автореферат**». По кожній дисертації з дозволу опонентів і спеціальної вченої ради він друкувався на правах рукопису тиражем у 100 прим. і обсягом до одного друкованого аркуша для кандидатської дисертаційної роботи і до двох друкованих аркушів для докторської. На титульному аркуші вказувалися: місце захисту дисертації,

автор, назва дисертації, місце та рік видання. У змісті автореферату визначалися завдання та методи дослідження; вказувалися теоретичні основи дослідження; автореферат закінчувався висновками. Автореферат представлявся у ВАК СРСР російською мовою [11].

У 50-ті роки на титульному аркуші автореферату з'являється: найменування наукової організації або вищого навчального закладу де виконана дисертація; де відбудеться її захист та вказується адреси і назва організації куди можна надсилати відгуки та зауваження щодо реферату в письмовому вигляді. У змісті надається вступ, мета дослідження та її методика, результати дослідження, висновки.

У 60-70-ті роки на титульному аркуші авторефератів почали друкуватися офіційні опоненти, вказувався їх науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи, посада. Вказувався шифр і найменування спеціальності. З'являється підпис, прізвище та ініціали вченого секретаря спеціалізованої вченої ради.

Надавалися данні про бібліотеку де можна було ознайомитися з авторефератом [12].

У 80-ті роки на титульному аркуші автореферату зазначається індекс УДК. Щодо змісту автореферату, то тут шляхом критичного аналізу та порівняння обґрунтовують **актуальність теми**. Стає необхідним показувати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, тобто **наукову новизну** одержаних результатів та їх **практичне значення**. Обов'язково подавалися відомості про **втілення результатів дослідження** у наукове життя. Також вказувалося, на яких наукових з'їздах, конференціях, симпозіумах, нарадах оприлюднені результати досліджень, пройшли **апробацію** результати дисертації. Вказувалися, у скількох монографіях, статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій, авторських свідоцтвах опубліковані результати дисертації (**публікації**).

- У 90-х роках автореферат починають друкувати державною мовою. Список опублікованих автором праць за темою дисертації й анотації

подавалися українською, російською та англійською мовами. Анотація складалася за формою: прізвище та ініціали здобувача; назва дисертації; вид дисертації (рукопис, монографія) і науковий ступінь; спеціальність (шифр, назва); установа, де відбудеться захист; місто, рік; основні ідеї, результати та висновки дисертації [13].

- Автореферат розсилався членам спеціалізованої ради і зацікавленим установам і організаціям не пізніше, ніж за місяць до захисту дисертації. Автореферат подавався до спеціалізованої вченої ради в електронному варіанті.

Сучасний автореферат мало чим відрізняється від своїх попередників 90-х років. Змінилась лише структура файлу автореферату на дискеті. Вищою атестаційною комісією України було розроблено програмне забезпечення для формування банку даних про докторські та кандидатські дисертації [13].

Основними причинами відмови ВАК України у видачі дипломів докторів і кандидатів наук на сучасному етапі є - не актуальність тими дослідження, мають місце також порушення пов'язані з друкуванням авторефератів, невідповідність автореферату змісту дисертації, безвідповідальне ставлення до розсилання автореферату дисертації; відсутність достовірних даних про факт розсилання авторефератів; порушення порядку оформлення реєстру обов'язкової розсилки авторефератів.

Список використаної літератури

1. *Книговедение: Энцикл. словарь.* – М., 1982. – С. 8.
2. *Культурное строительство в СССР.* – М., 1940. – С. 105-106.
3. *Бюллетень Наркомпроса РСФСР.* – 1930. – № 1. – С. 4-5.
4. *Сборник Законов СССР.* – 1932. – № 68. – С. 409.
5. *Справочник научного работника / А.Р. Мацюк.* – К., 1989. – С. 18-19.
6. *Українська академія сільськогосподарських наук: Зб. док. і матеріалів / Уклад.: В.А. Вергунов, Н.В. Щebetюк та ін.* – К., 2006. – Кн. 15. – С. 8.
7. *Українська академія сільськогосподарських наук (1956-1962 pp.): Зб. док. і матеріалів / Уклад.: В.А. Вергунов, Н.В. Щebetюк та ін.* – К., 2006. – Кн. 16. – С. 4.
8. *Бюллетень ВАК СССР.* – 1988. – № 2. – С. 1-13.
9. *Большая Советская энциклопедия. В 30 т. / Глав. ред. А.М. Прохоров.* – М., 1972. – Т. 8. – С. 312.

10. *Узюмов В.Л.* Методические рекомендации по подготовке к печати научной статьи, диссертации и монографии. – Владимир, 1974. – С. 15-16.
11. *Композиционное* построение и оформление диссертации и автореферата / Сост. В.И. Иванов. – М., 1983. – С. 28-31.
12. *Кальбус Г.Л.* Требования к диссертациям и их оформление: Метод. указания. – Барнаул, 1987. – С. 10-11.
13. *Гринько Р.* Методика економічних досліджень. – Львів, 1999. – С. 287-292.